

MASALLARDA SAYYOR SYUJETLAR

Sitora Shomurodova,

Xalqaro Nordik universiteti v.b. dotsenti,

s.shomurodova@nordicuniversity.org

Mohichehra Shodiyeva,

Xalqaro Nordik universiteti talabasi

Shodiyeva9@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada sayyor syujetning masallarda aks etishi haqida fikrlar bayon etilgan bo'lib, unga tadqiqot obyekti sifatida yunon masalchisi Ezop hamda o'zbek ma'rifatparvar jaded adibi Abdulla Avloniyning bir mavzuda va bir syujetda yaratilgan ikki masali olingan. Shuningdek, mazkur maqolada har ikki adibning ijodiy o'ziga xosligi hamda Sharq va G'arb adabiyotida mushtaraklik mavzulari haqida ham mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: sayyor syujet, masal, ana'anaviylik va o'ziga xoslik, ijodiy mushtaraklik.

Bugungi shiddati tez zamonda biz – pedagoglar, zamonaviy davr yoshlarini tarbiyalashga bel bog'lar ekanmiz,shu yurtning ravnaqi uchun hissa qo'shadigan, adabiyotni nozik fahmlaydigan, she'riyatni sevadigan munosib farzandlarni adabiy bilimlar bilan boyitib berishimiz lozim. Buning uchun har bir pedagog o'z kasbining ustasi b'lishi, darslikdagi badiiy asarlarning asl mohiyatini to'la anglaganholda sinf xonasiga kirishi kerak.

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilariga Sharq va G'arb bolalar adabiyoti fanidan ma'ruzlar o'qish, seminarlar o'tish jarayonida qiziq bir holatga duch keldik. Gap shundaki, Sharq va G'arb bolalar adabiyotida juda ko'p g'oyaviy jihatdan yaqin, mazmunan mushtarak bo'lgan o'xshash asarlar mavjud. .

Yangi avlod darsliklarida Sharq va G'arb bolalar adiblarining fikrlari, ichki kechinmalari bir-biriga mushtarakligini ko'ramiz. 4-sinf O'qish darsligida berilgan yunon masalchisi Ezopning "Tovuq va Tulki" masali va milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyotining namoyondasi, ulug' jaded ma'rifatparvar allomasi Abdulla Avloniy bobomizning "Xurus va bo'ri" hikoyasidagi qarashlar go'yo bir maqsad yo'lida yozilgandek.Tarbiyaviy ahamiyat kasb etuvchi bu ikki hikoya bir qarashda bir mavzu yuzasidan ikki shoirning qarashlari o'xshashligini isbotlaydi. Bu o'xshahlik asosida nima yotadi? Nahotki, Abdulla Avloniy Ezop yozgan masalni aynan ko'chirgan bo'lsa? Yo'q, agar shunday bo'lganida edi, adabiyotda hech bir asar original hisoblanmas edi, chunki har qanday badiiy asar o'zidan oldin yaratilganlaridan ijodiy oziqlangan holatda paydo bo'ladi. Busiz mumkin emas.

Adabiyotda sayyor syujet masalasi bu holatni izohlashimizga yordam beradi. Sayyor syujet nazariyasi dastlab xalq og'zaki ijodida vujudga kelgan bo'lib, dastlab olimlar turli xalqlar folkloridagi syujet, motiv, uslub va obrazlardagi o'xshashliklarni og'zaki va kitobiy yo'l bilan bir yoki bir necha manbadan tarqalgani bilan izohlab, ularni bir xalqdan ikkinchi xalqning shunchaki o'zlashtirishi deb, bir yoklama talqin qilgan. Biroq sayyor syujetlar asosida bitilgan asarlar bir asarning ayni nusxasi emas. Ular bir mavzu, bir syujetning yangi qirralari, yangi jihatlari va yangi ma'nolarini kashf etib bergan alohida mustaqil asarlardir. Sayyor syujetlar ijodkorlar tafakkur darajasi, badiiy mahorati miqyosi, mushohada ko'lamini ko'rsatib beradi.[3; 90]

Bu ikki o'xshashlikni ko'rib chiqamiz :

Ezopning masali quyidagi tasvir bilan boshlanadi:

Baland daraxt shoxiga qo'nib, qag'-qag'lab yotgan Tovuqning tovushi butun o'rmonga taralib, ochlikdan sillasi qurigan Tulkining e'tiborini tortibdi. Tovuqning baland shoxda turganini ko'rgan Tulki uni hiyla bilan pastga tushirib, yemoqchi bo'libdi.

Abdulla Avloniyda ibtido quyidagicha:

Bir bo'ri daraxt ustinda o'ltirgon xurusni ko'rub, tutub yemak uchun daraxt ostiga keldi. Hiyla birla bechora xurusni daraxtdan tushurmoqchi bo'lub...

Har ikki asarda ham yirtqich parrandaga hayvonlar orasidagi sulh haqida so'zlaydi.

Ezopda:

— Kechirasan, qadrdonim Tovuq, — deb gap boshlabdi u, — sen yirtqichlar bilan qushlar, umuman, o'rmonimizdagi barcha jonzotlar o'rtasida tuzilgan tinchlik bitimi haqida hali eshitmadingmi? Bundan keyin biz bir-birimizni ovlamaymiz, aldamaymiz va o'g'irlamaymiz, balki tinchlikda, hamjihatlikda yashaymiz. Pastga tush, bu haqda yaxshilab gaplashib olamiz.

Xuddi shunday da'vat Avloniyda ham bor:

«Ey, xurus o'rtog'! Man sanga bir yaxshi xabar kelturdim. Hayvonlar ila qushlar arosinda sulh bo'ldi. Bir-biriga zulm qilmasga, biri ikkinchisin tutub yemasga qaror verildi. Kel birodar, pastga tush! Bir-birimizga do'st bo'lib, birga o'ynashayluk», dedi.

Demak, Ezopda sulh haqida gaplashib olish, Abdulla Avloniy masalida o'yin o'ynash haqida taklif berilmoqda. Keyingi tasvir har ikki asarda ham parrandaning javobi haqida.

Ezopda quyidagicha:

Tulkining mug'ombirligini yaxshi bilgan Tovuq hech narsa demay, xuddi bir narsaga tikilgandek yo'lga qarab turaveribdi.

— Nimaga buncha tikilib qolding? — deb so'rabdi Tulki.

— Men bir to‘da itlarni ko‘rayapman, — debdi Tovuq, — adashmasam, ular biz tomonga kelishayapti, janob Tulki.

— Shunaqami, unda men ketishim kerak, — debdi Tulki.

— Iltimos, janob Tulki, ketmay turing, — debdi Tovuq, — men endi tushmoqchi bo‘lib turuvdim. Keling, itlarni kutib turamiz, ular kelgandan so‘ng tinchlik bitimini birga muhokama qilamiz.

Abdulla Avloniyda bu tasvir sal o‘zgacharoq:

Xurus bo‘rining so‘ziga aldanadurgon darajada nodon va ahmoq bo‘lmadug‘indan bo‘riga boqub, dediki:

– Do‘stim, so‘zing rostdur, to‘g‘ridur. Lekin bir oz sabr qil, sandan boshqa ikki it ham sulh xabarini keltururlar. Alar ham kelsunlar. Hammamiz birga o‘ynashurmiz, – dedi.

Ezop bilan Avloniyning yuqoridagi tasvirida mohiyatan emas, balki tasviriy jihatdan ozgina farqni ko‘rish mumkin. Ezopda tovuq tikilib qolib itlar kelayotganini aytsa, Avloniyda xo‘roz birdan bergan javobidayoq itlar halizamon kelib qolishi haqida yozadi.

Yirtqichlarning javobi har ikki masalda ham bir xil:

Ezopda:

— Yo‘q, yo‘q, — debdi Tulki, — men ketishim kerak, itlar hali tinchlik bitimi haqida eshitmagan bo‘lishlari mumkin.

Avloniyda:

Bo‘ri xurusdan bu so‘zni eshitgan zamon dumini orqasig‘a qo‘yub qocha boshladi.

Xurus: «Ho, birodar, nima uchun qochursan, orada sulh bor-ku?» – desa, bo‘ri:

– Oh do‘stim! Bu zolim itlar sulhni buzgong‘a o‘xshaydur, – deb qochub ketdi. Xurus orqasidan «ququ... ququ...» deb qichqirub qoldi.

Ezopda qissadan hissa:

Tovuq va tulki masalida qissadan hissa: Tòsatdan taklif qilingan dòstlikdan ehtiyot bòling!!!

Avloniyda xulosa:

Do‘st ila dushman so‘zining farqi bor,

Fahm etar har kimki, o‘lsa hushyor.

Demak, har kimni ham sinamasdan, aslini bilmasdan dòst deb o‘ylash, unga ishonish aqldan emas. Hushyorlik, ogohlik hech qachon odamga ziyon keltirmaydi. Ikki hikoyaning asl mohiyatini har qanday inson bilan dòst bòlishdan saqlanish kerakligi haqida sòz boradi.

Sharq va G‘arb bolalar adabiyotidagi bunday mushtaraklik har ikki hudud adabiyotida ham umuminsoniy mavzular qalamga olingani, soxta do‘st, chin do‘st

masalalari har qanday davrda ham dolzarb mavzulardan bo‘lib qolishi haqidagi fikrlarimizni mustahkamlaydi.

Bundan tashqari badiiy adabiyotda sayyor syujet degan atama bor. Bu muayyan voqea-hodisa fabulalarining asardan asarga ko‘chib yurishini ifodalaydigan atama bo‘lib, bunday sayyor syujetlarni ko‘p uchratamiz. Masalan, xalq ertaklarida, albatta, bosh qahramonning yirtqich maxluq bilan kurashib yengishi, sehr-joduni esa mehr-muhabbat bilan bartaraf qilish kabi sayyor, ya’ni ko‘chib yuruvchi syujetlar mavjud. Yolg‘on do‘st yoki soxta do‘st voqeasi ham bir qancha xalqlarda mavjud mavzulardan bo‘lgani bois ham, miloddan avvalgi VI asrda yashagan Ezop hamda jadid bobomiz Abdulla Avloniyning ijodlarida bunday sayyor syujet hodisasi ro‘y bergan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Muratova, A. K. (2023). “MAORIF VA O‘QUTG‘UCHI” JURNALIDA ZAMONDOSH ADIBLAR IJODINING TALQINI. GOLDEN BRAIN, 1(9), 115-121.
2. Muratova, A. K. (2022). Muratova Aziza Kamilovna Mirzo Ulug‘bek. RESEARCH AND EDUCATION, 1(1), 193-200.
3. Shomurodova, S. (2024). Zamonaviy o‘zbek shoirlarining devonlarida vazn masalasi (aruz vazni bo‘yicha). Nordic_Press, 1(0001).
4. Sherzodjon o‘g‘li, H. U. (2024). THE ROLE OF AGRICULTURE IN THE DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Лучшие интеллектуальные исследования, 28(1), 62-69.
5. Sherzodjon o‘g‘li, H. U. (2024). THE MAIN DIRECTIONS OF CHINA’S “ONE BELT-ONE ROAD” PROJECT AND THE IMPORTANCE OF UZBEKISTAN'S PARTICIPATION. Modern education and development, 9(1), 77-86.
6. Sherzodjon o‘g‘li, H. U. (2024). POSSIBILITIES OF USING CHINESE EXPERIENCE IN COMBATING POVERTY IN UZBEKISTAN. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 28(1), 52-58.
7. Sherzodjon o‘g‘li, H. U. (2024). IMPACT OF WORLD BANK PROJECTS ON THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY'S INDUSTRY. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 52(3), 9-14.
8. Sultani, G., & Usmonjon, H. (2024). STAGES OF INTEGRATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN THE DEVELOPMENT OF GLOBALIZATION. EDUCATION AND ECONOMY. MASTERS, 2(9), 74-79.
9. Parwoni, M., & Usmonjon, H. (2024). ISLAMIC FINANCE AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY OF UZBEKISTAN. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION, 3(32), 242-245.

10.Shomurodova, S. (2024). Erkin Vohidov qasidalarining maktab ta'limidagi ahamiyati: Erkin Vohidov qasidalarining maktab ta'limidagi ahamiyati. Nordic_Press, 1(0001).

11.Шомуродова, С. Х. (2020). ЭРКИН ВОҲИДОВ ҲАЗАЛЛАРИДА ТАЛМЕҲ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(5).

12.Mirshadmanovna, X. Z., & Qizi, Q. M. M. (2023). BOSHLANG 'ICH SINF O 'QUVCHILARIGA PREDMETLARARO INTEGRATSIYA VOSITASIDA METAPREDMET TUSHUNCHALARINI O 'RGATISH. Science and innovation, 2(Special Issue 14), 658-663.

13.Obidjon o'g'li, Y. O. (2024). MATN TAHLILIDA TERMINOLOGIYA MASALASI. «CONTEMPORARY TECHNOLOGIES OF COMPUTATIONAL LINGUISTICS», 2(22.04), 79-82.

14.Миралиева, Д. (2022). “ОММАВИЙ МАДАНИЯТ” НИНГ ЁШЛАР ОНГИГА САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ. Iqtisodiyot va ta'lim, 23(2), 301-306.